

Zo ver gaan als je aankunt

Interview met Jeroen Lutters

Een jaar geleden stapte Jeroen Lutters op als directeur-bestuurder van de Vrije Hogeschool in Driebergen, nadat hij geen steun had gekregen voor zijn plan om de antroposofie uit de statuten te verwijderen. Inmiddels is hij werkzaam als een van de onderwijsdirecteuren aan de Archimedes Lerarenopleiding van de Hogeschool van Utrecht. De antroposofie heeft hij echter geen vaarwel gezegd. Hij benadert deze nu op andere wijze, vanaf de andere kant, vertelt hij aan Motief.

Michel Gastkemper

Jeroen Lutters is onderwijsdirecteur van de lerarenopleiding voor het voortgezet onderwijs en voor beroeps- en volwasseneneducatie aan de Hogeschool van Utrecht. Sinds Kerstmis 2001 draagt deze de naam 'Archimedes Lerarenopleiding', waarvan het gebouw gelegen is aan de Archimedeslaan in De Uithof te Utrecht. In het managementteam hebben vier mensen zitting: twee onderwijsdirecteuren, een algemeen directeur en een bedrijfskundig directeur. Zij zwaaien samen de scepter over 2500 studenten in veertien vakgroepen, uiteenlopend van de vakken biologie tot geschiedenis. Onder de Faculteit Educatieve Opleidingen vallen verder de lerarenopleiding voor het basisonderwijs en voor het speciaal onderwijs. Er zijn nog vijf andere faculteiten aan de Hogeschool van Utrecht, zoals die voor journalistiek en economie, met een totaal van 20.000 studenten. De Hogeschool is een grote holding, waarin de Archimedes Lerarenopleiding vrij zelfstandig kan opereren, de structuur is veel opener dan in een universiteit. De diverse hbo-opleidingen die met de Archimedes Lerarenopleiding samenwerken krijgen het keurmerk van de Hogeschool van Utrecht.

'Ik heb in mijn dagelijks werk twee taken. Ik ben leider van het project "educatief partnerschap", waarmee we onze opleiding in de scholen brengen. Mijn tweede taak is het interne veranderkundige proces, we willen namelijk op een andere manier samenwerken met deze scholen. Om dat goed te kunnen doen, is het natuurlijk nodig ook onze eigen organisatie daar waar nodig aan te passen. Tot nu toe werd er opgeleid tot eigen eindtermen, om vervolgens de leraren in het veld te droppen. Daar moesten zij zich maar zien te redden. Politiek-maatschappelijk treedt er de laatste jaren een verandering op. De praktijk moet veel meer ondersteund worden. Het veld moet zeggen hoe ze het wil, dan kunnen de hogescholen daarbij aansluiten. Dat betekent dat je je prioriteiten duidelijk moet verleggen.

Het is hier wel een heel andere omgeving dan bij de Vrije Hogeschool in Driebergen, niet zo mooi en inspirerend. De Vrije Hogeschool heeft een huiskamerachtige sfeer, met honderd leerlingen en twintig medewerkers. In Utrecht werk ik daarentegen in een soort legogebouw van grijs beton, met buiten groen-bruin-beige tinten, terwijl je van binnen allemaal hokjes naast elkaar hebt, bijna kafkaïaans. Het is het beeld van een ministerie, met heel veel gangen, mensen en kamertjes. Maar er wordt ook heel hard gewerkt, mensen hebben hoge ambities Tegelijk maakt men zich zorgen, over zichzelf en de situatie. De vakgroep natuurkunde is bijvoorbeeld nagenoeg verdwenen, er zijn nu nog maar twee of drie studenten. Met zware subsidie van het ministerie wordt het in de lucht gehouden. Sommige mensen zitten hier al heel lang, twintig tot dertig jaar. Er heerst een soort sterfhuisgevoel. Daarom wordt er ook gezocht naar nieuwe vormen, naar nieuwe verbanden. Er bestaat echter de neiging dat allemaal zelf binnen al die kamertjes te doen, en het contact te onderhouden via het interne web, met behulp van e-mail. Onze taak is te werken aan innovatief management, vanuit de praktijk. We hebben gelukkig krediet bij de medewerkers. Het zal er om gaan een heel nieuw eigen

middenkader in stelling te brengen.'

Oefenmomenten

'Mijn uitgangspositie is hier heel anders dan bij de Vrije Hogeschool. Daar kon ik de idealen onmiddellijk herkennen, terwijl dat in deze omgeving anders ligt. Maar ik heb wel het gevoel dat ik nodig ben, hoewel ik geen voortdurende bevestiging van mijn ideeën krijg. Geen enkel verschil is er in het me verdiepen in wat mensen werkelijk beweegt. Wel werkt er hier iets waardoor je eerder met elkaars schaduw te maken krijgt. Dat heeft ongetwijfeld te maken met de fragmentatie en het prevaleren van het economisch nut. Dat heeft een zuigkracht en gaat in je hoofd zitten. Dan blijf je dwalen in conceptuele modellen, in plaats van je te richten op de primaire taak: het opbouwen van relaties met studenten. De overheid op haar beurt werkt dit in de hand, door om allerlei rapporten te vragen.

Het is redelijk nieuw voor mij om mij nu midden in de maatschappelijke wereld te begeven. In mijn studietijd werkte ik als groepsleider met verstandelijk gehandicapte kinderen in de Zonnehuizen. Daarna was ik daar een tijdlang werkzaam op personeelszaken. De laatste vijf jaar ben ik directeur van de Vrije Hogeschool geweest. Dus bevond ik me eigenlijk altijd in een antroposofische setting. Maar ik heb me ook in den brede kunnen ontwikkelen op het gebied van onderzoek en journalistiek, alleen waren dat in feite bijbanen.

Belangrijke oefenmomenten in mijn leven vond ik op de weg die ik in de beroepswereld ga, maar ook in het gezin waaruit ik kom. Mijn ouders lazen Goethe, wat aansloot bij mijn eigen zoeken naar cultuur en religie. Ik heb het altijd belangrijk gevonden om geen vaststaande beelden te hebben. Het ging me in de eerste plaats om een persoonlijk streven naar integriteit. Mijn ouders waren sterk academisch georiënteerd, in de humanistisch-romantische traditie van iemand als Wilhelm von Humboldt. Een ontwikkeling ging je vooral voor jezelf, pas daarna keek je welk beroep je zou kunnen uitoefenen.

De universiteit van tegenwoordig komt echter over als een volslagen lege, materialistische wereld. Ik studeerde geschiedenis, maar dat vak kende alleen feitjes, niet eens echte feitelijkheden. Daarbij was de economische geschiedenis sterk in opkomst, in een liberaal-marxistische traditie. Hoewel het de Katholieke Universiteit van Nijmegen was, kwam ik een leeg en uitgekleed mensbeeld tegen. Dat vond ik heel moeilijk. Ik ben echter een doorzetter. Als ik iets op me genomen heb, dan houd ik ook vol. Ik had dus erg weinig plezier, gelukkig waren er enkele lichtjes in de duisternis. Dat zie ik nu ook terug bij de Archimedes Lerarenopleiding. Je moet de lichtjes zoeken, die zijn verscholen in die kamertjes. Maar eerst kom je een duisternis tegen die je wil verleiden. Regelmatig ontmoet ik hier ook antroposofen die met veel pijn rondlopen, die niet meer productief kunnen zijn en cynisch worden. Ik heb eigenlijk al langer het besluit genomen zo niet te willen leven. Dat heeft waarschijnlijk ook met de antroposofie te maken. Ik wil "de goede zaak dienen".

Tegen mij werd gezegd dat ik nooit zou kunnen wennen aan zo'n onderwijsfabriek als in Utrecht. Klaas van Egmond bijvoorbeeld, universitair hoogleraar en lid van het curatorium van de Vrije Hogeschool, waarschuwde me: jij past niet in zulke clubs, je wilt een directe lijn, kleinschalig van karakter, met een teamgeest, om de spirit te voelen. Hij had geen ongelijk.'

Proefschrift

'Ik val telkens op plekken waar het om onderwijs gaat, om onderwijs en ontwikkeling. Ik heb daarin weer dingen ontdekt de laatste tijd. Ik ben met een proefschrift over de adolescentie bezig. Mijn promotor is Mieke Bal. Zij is een autoriteit op het gebied van cultuur en literatuurwetenschap. Ik ben voor honderd procent atheïst, zegt zij zelf. De gemeenschappelijke ingang die we hebben is via beelden. Wanneer we het hebben over religie, dan praten we over metaforen, over verhalen. Zij weet vanuit vrijheid inspirerende

beelden te creëren. Daardoor word ik me ervan bewust wat religie kan zijn, zonder de invloed van autosuggestie of intellectualisme.

Ik merk dat ik met mijn proefschrift nog een stadium verder kan komen, door de beelden sterker te doorleven. Tot nu toe werk ik vanuit een zekere esthetiek met de beelden. Wat hebben ze mij te vertellen? Zo analyseer ik een schilderij van Caravaggio en een boek van Virginia Woolf. Het betekent noeste arbeid verrichten, ambachtelijk werken, om echt wetenschappelijk aantoonbaar te maken wat ik erbij heb gevonden. Een proefschrift schrijven is bijna "zen": steeds op dezelfde steen slaan. Je moet lang door de gang van het niets gaan en werken aan innerlijke aansterking, tot je het punt van verlichting bereikt. Ik ben al lang bezig met het thema adolescenten. Drie jaar geleden publiceerde ik Het verloren paradijs van de adolescent. Ik heb me afgevraagd wat dat eigenlijk is, die fascinatie voor vitaliteit, schoonheid, beweeglijkheid. Daar spreek ik met Mieke over. Het gaat om de verandering van de wereld, om een dynamisch soort mens, om een voorafschaduw van de bloei van je leven. In The picture of Dorian Gray van Oscar Wilde is het alleen het schilderij dat verandert. Dorian Gray sluit een soort pact met de duivel: hij wil zijn adolescentie behouden. Als hij uiteindelijk sterft, blijkt hij toch een oude verschrompelde man te wezen, terwijl alleen het portret weer de adolescent toont. Wil ik zelf soms ook niet ouder worden? Ik ben nu 42 jaar. Kan ik geen afscheid nemen van de vitaliteit en sublimeer ik een regressieve manier van leven? In zelfonderzoek herken ik de nostalgische en melancholische gevoelens zeker. Het heeft dan iets ontluisterends als de schoonheid van de adolescentie afvalt en als masker, als fantoom verschijnt. Een bijbelse uitdrukking is "alles is vanitas": alles is ijdele schijn. Veel religies kennen dat principe: de schoonheid van de materie is vergankelijkheid, daaronder gaat de werkelijkheid schuil.

Dat is een van de confrontaties bij het project proefschrift. Ik kies voor het doormaken van de midlife crisis. Het proefschrift is daarbij een soort meditatie. Ik ben niet iemand om elke dag te mediteren en beelden op te bouwen. Maar ik ben wel nu al twee jaar met een bepaald schilderij bezig. Je loopt natuurlijk het gevaar je in te sluiten met gedachtespinsels en buiten de realiteit te blijven. Maar ik heb hierbij een begeleider, en samen waken we ervoor dat ik de goede weg ga. Ik werk toe naar een rationeel gegeven.'

Voorbeelden

'Antroposofie is menswijsheid, maar die heeft een vorm gekregen die voor mij te platonisch is. Rudolf Steiner heeft het volgens mij ook niet zo bedoeld. Die weg is mij te veel gericht op terug. Met de wereld van de daad zou ik dezelfde verbinding willen leggen als met het concept in een proefschrift. Volgens mij kan dat ook de vreugde aan de mensen teruggeven. Ik probeer hierin een rol te spelen, op de Archimedes Lerarenopleiding, met de mensen en de studenten, door echt een verbinding te leggen met het stukje aarde waarop ik sta. In antroposofische settingen is dat makkelijker. In het reguliere zul je veel moeilijker "landen", omdat de aarde daar te onaantrekkelijk voor is. Dan blijf je er net boven. Mijn doelstelling is om er honderd tot honderdvijftig procent te zijn. Dat is behoorlijk confronterend, want dan kom je ook echt iets tegen. Ik ben geraakt door iedereen die dat doet. Er zijn natuurlijk hele grote voorbeelden, zoals Nelson Mandela en Kofi Annan. Maar ik zie ook mijn schoonmoeder als voorbeeld. Zij is iemand die zich haar hele leven aan het huishouden heeft gewijd. Vanaf haar zestiende heeft zij gewassen en gestreken. Zij heeft daaraan wijsheid ontwikkeld. Ze is nu 75 jaar en fietst nog elke dag. Ze straalt uit dat het werk is gedaan en dat het goed is zoals het is geweest. Ook bij de onlangs overleden Freddy Heineken vind ik de stappen terug die je in het leven kunt maken.

Het gaat er dus om je te verbinden en op die manier een weg te gaan. Je komt steeds op een kruising, dat is daarbij onvermijdelijk. Je hebt niet alleen met je eigen denken, voelen of willen te maken. Voor mij is het grootste spanningsveld de verhouding tussen de individuele verbinding en de verbinding met een groep. De verhouding tussen individu en gemeenschap. Bernard Lievegoed heeft gewezen op het manicheïsme als weg van de toekomst. Op de vraag hoe ver je moet opgaan in de gemeenschap, antwoordde hij:

'Zolang je denkt dat je het aankunt.' Het doet me denken aan de Griekse mythe van Ariadne: je kunt zover heengaan als je denkt dat je terug kunt komen.

Waar je angst voelt, is werk te doen. Angst is nooit het eindstadium van een verhaal. Ik voel dan meteen: Jeroen, hier moet je werken, hier word je iets verteld. Naarmate de chaos groter wordt, is het houvast in jezelf belangrijker. De heilpedagogie heeft me op dit gebied veel geleerd. Daar wordt gewerkt met elementair gezondmakende principes. Of ik me de komende twintig jaar met onderwijs zal blijven bezighouden, weet ik niet. Dat kan ik gewoon niet zeggen. Ik wou dat het zo makkelijk was! Het lot kiest mij uit en niet andersom. Stromingen die me aanspreken, hebben altijd iets stoicijns, iets fatalistisch. Ik heb het gevoel dat ik dat aankan, omdat ik licht in me draag. Ik ben blijmoedig. Ik koers op constellaties van mensen waarbij chemie ontstaat. Heb ik eenmaal dat gevoel, dan kan ik daar jarenlang voor vechten, ook als het momentum weg is.

De indruk dat een groep mensen niet toevallig bij elkaar is, heb ik nu ook hier bij de Archimedes lerarenopleiding. Wij zijn niet onbekend met elkaar. Mensen worden voor elkaar geboren, en zoeken anderen op. Daarbij gaat het niet om het wat, maar om het wie. Het is geen weg zonder richting, er zit ritme in, waarbij je veel ontdekt. Je hebt echter geen enkele zekerheid of veiligheid. Veel dingen die ik dacht te kunnen, blijk ik niet te kunnen, terwijl dingen die ik vanzelfsprekend vond, enorm belangrijk zijn geworden. Ik dacht dat ik processen kon aansturen, maar het blijkt heel anders te zijn bij 2500 studenten dan bij 150 studenten.'

Managers voor de klas

'De oude lerarenopleiding is in wezen zo gesclerotiseerd dat hij het verdient af te sterven. De subsidieregelingen werken als een dialyse die hem het sterven onthoudt. De echte vitaliteit is in de scholen te vinden, niet in de lerarenopleiding. Bij de mensen in de praktijk en niet in de studiecentra. Je moet de confrontatie met de realiteit aangaan. Een aankomende boer vindt de vitaliteit ook niet op school, maar op het land, op de boerderij. Ik kom veel op scholen en ervaar daar existentiële wanhoop. Hoe vind je daar oriëntatie en richting? Neem nou het vmbo in Utrecht, het voortgezet middelbaar beroepsonderwijs. Het zijn bijna allemaal zwarte scholen in zware achterstandswijken. De schoolhoofden daar zijn geweldenaars, helemaal met de problematiek verbonden. Zij balen van het politieke bestuur van hogescholen, met hun oneigenlijke doelen. Zij staan aan het bed van de wereld, daar gebeurt het.

Managers zoals ik moeten weer voor de klas gaan staan. Zodat we bij het beroepsonderwijs kunnen ervaren waar ze het over hebben. Wat doe je als er drie de klas uitlopen? Ik dacht altijd dat ik kon lesgeven, maar wat zit ik gevangen in mijn eigen denkbeelden. De werkelijkheid is anders. Aan de Vrije Hogeschool heb ik projecten in gang gezet over vernieuwing van het onderwijs, allerlei uitspraken gedaan over mislukte docenten en over het totaal anders organiseren van het onderwijs.

Maar wat doe je als een Marokkaan tegen je zegt: "Je moet je bek houden?" Eerst werd ik gewoon bang. Hoe moet ik daarop reageren? Ik ging de Koran bestuderen, maar ik kwam er niet uit. Het taalvermogen hielp me niet, ik werd niet creatief, ik ervoer een muur in plaats van een deur. We moeten elkaar toch kunnen ontmoeten op de een of andere manier. Waar hebben zij behoefte aan? Wat zijn zij eigenlijk voor mensen? Marokkaanse kinderen zijn op zoek naar identiteit, naar wie ze zijn. Maar met gidsende dingen in mensbeeld, religie, filosofie en zingeving hebben ze het contact verloren.

Ik zit tot over mijn oren in de wereld van de blanke Nederlanders en dat is natuurlijk niet hun wereld. Ik heb hun dan niets meer te vertellen. Je zou hun oude mensbeeld in een nieuw wereldbeeld moeten integreren door de islam een plek te geven in een universeel menselijk gegeven.

Ik schrok ook van wat ik in de Koran vond. Maar andere dingen waren juist weer heel waardevol. Het is een handboek met eenvoudige principes. Dat gaf veel aanknopingspunten. Bijvoorbeeld: 'De werkelijkheid doet zich vaak anders voor dan hij is.' Dat kun je vertalen als: vertrouw niet altijd wat je ziet.

Toen ik een citaat uit de Koran aanhaalde, zag ik de houding van leerlingen ter plekke veranderen. Ik realiseerde me dat ik hen eerst van hun oorsprong wilde verwijderen. Nu stond ik opeens naast hen en, niet te vergeten, naast hun ouders. Hun ouders huldigen het principe dat hun kinderen in een vreemd land zijn en dat ze dat dienen te respecteren. Maar in een vacuüm raken ze op drift. Leg je echter zo'n verbinding, dan kom je pas binnen en wordt een echt gesprek mogelijk.

De directeur van die school was heel blij met deze ervaring. Hij hoopte dat zijn docenten ook zo'n weg zouden gaan. Je moet de leerlingen niet aan hun lot overlaten. Evenmin moet je bij je eigen angst blijven stilstaan. Want als je verder gaat, komt wat je moet doen je ook tegemoet.'

Nieuwe metaforen

'Antroposofie is voor mij een ontwikkelingsproces van mensen. Kun je ruimte scheppen voor nieuwe vormen die dat ondersteunen? Het is eng, want je weet niet wat je tegenkomt. Maar ik heb een heel fundamenteel vertrouwen dat we er met elkaar uitkomen. Dat is misschien naïef; het is een vrucht van mijn opvoeding. Mensen hebben er moeite mee als de vormen wegvallen, en willen die daarom vasthouden. Maar soms kom je met de rug tegen de muur te staan, omdat het toch gebeurt. Ik kies ervoor de belemmeringen zelf weg te halen, zoals ik bij de Vrije Hogeschool wilde doen. Ik wil niet door andermans tempo geleefd worden, en niet wachten tot het laatste moment. De tegenkracht is dan wellicht te groot om nog weerstand te kunnen bieden.

Ik ben momenteel in contact met de Bond van Vrije Scholen. In de positie waarin ik nu zit, kan ik misschien ook iets voor de vrijeschool en de lerarenopleiding van Hogeschool Helicon betekenen. Ik heb nu gesprekken samen met Ton ten Böhmer en Peter Schukking van de Bond en Chris Wissenburg van Hogeschool Helicon. Zij zijn er ook van doordrongen dat er iets anders moet gebeuren met het onderwijs op hogescholen. We zoeken naar samenwerking, naar chemie.

In Utrecht zijn we bezig om de traditionele lerarenopleiding een stukje af te bouwen. Rondom de scholen waar we mee samenwerken, willen we ruimte creëren. We hebben vijftig educatieve partners. We gaan samen opbouwen wat nodig is, als ondersteuning van hun praktijk. We incorporeren het Archimedes-systeem in de scholen door ondersteuning te bieden aan de jonge mens in het primaire proces. Dan worden de scholen zelf opleidingsscholen. Het is een oppakken van het leerling-gezel-meester-systeem. Hogescholen en universiteiten zullen weer sociale gemeenschappen moeten worden, waar de studenten zich kunnen thuisvoelen. Dat is iets wat ik sterk in antroposofische instituten heb ervaren, de saamhorigheid tussen mensen. Hoewel daar ook van alles fout ging, weet je niet half hoeveel er ook goed ging.

Ik loop niet weg voor antroposofie. Bij de Vrije Hogeschool was ik echt verbonden met de vraag van de antroposofie, die ik wilde vormgeven vanuit zijn eigen innerlijk. Dat ging niet door. Toch heb ik gekozen om antroposofie een blijvende plek in mijn biografie te geven. Waar precies hangt van de situatie af. Antroposofie heeft me gevormd en vormt me nog steeds.

Ik ben met postmoderne filosofen bezig, materialisten eigenlijk, zoals Jacques Derrida, Michel Foucault en Walter Benjamin. Ik weet de portie ervan nog niet. Benjamin is heel interessant. Hij noemt drie opeenvolgende menselijke ontwikkelingsstadia: het loslaten van het mythisch bewustzijn, het ontstaan van de menselijke tragedie, en vervolgens het kiezen van de vrijheidsweg. De echte tragische held kiest zelf voor de tragedie, voor het gemis, het noodlot. En daarmee wordt het vrijheid, na de tragische periode. Het laatste stadium bestaat uit verwoording, uit taal, uit verhaal. Er kan een nieuwe werkelijkheid worden geschapen, door middel van beelden, metaforen, nieuwe verhalen. Benjamin kondigt een nieuwe fase van bouwen aan, het begin van de imaginatie. Daarbij heeft men echter wel god verloren.

Nieuwe metaforen ontwikkelen, 'talig' worden, is voor mij belangrijk. De oude voldoen niet meer. Ook in de antroposofie werken ze volgens mij echt niet meer. Ze hebben hun werk gedaan, ze waren heel waardevol, maar ze werken niet meer. Als fundament voor nieuwe

creaties moeten we nieuwe metaforen ontwikkelen en talig worden. Imaginaties zijn voor mij werkzame delen, die werken op een manier die je van tevoren niet kunt voorzien. Er ontstaat een nieuwe taal. Antroposofie is ook een metafoor. En ook die moet volgens mij nieuw ontwikkeld worden. Ik hoop dat wij antroposofen wat dat betreft positieve keuzes kunnen maken, in plaats van een sterfhuis overeind te houden door het een dialyse te laten ondergaan. Dat is een aftakelingsproces dat ik de antroposofie niet gun.'

Artikel uit: **Motief, maandblad voor antroposofie** - nr. 50, Maart 2002

© Antroposofische Vereniging in Nederland

www.antroposofie.nl